

DOI 10.31558/2519-2949.2023.4.8

УДК 004:351/354]:323.2:316.325](477)

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-1637-175X>

Окуньовська Ю. В., Донецький національний університет імені Василя Стуса

ВЗАЄМОЗВ'ЯЗОК Е-ВРЯДУВАННЯ ТА ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА В УКРАЇНІ

Дана стаття розкриває причинно-наслідкові зв'язки трансформаційних змін в українському суспільстві, що активізувалися після завершення Революції Гідності.

У даній статті досліджується взаємозв'язок е-врядування та громадянського суспільства на основі вивчення особливостей впровадження Концепції розвитку е-врядування та залученості громадян до державного управління.

Під час дослідження було акцентовано увагу на наявні моделі е-врядування, що користується популярністю за кордоном та в Україні. Відповідно до цих моделей, було проаналізовано їх вплив на залученість громадян. Найпопулярнішими моделями визначено: G2C (government to citizen) – «уряд – громадяни», G2B (government to business) «уряд – бізнес» і G2G (government to government) «уряд – уряд».

Під час дослідження акцентується увага саме на взаємодію «G2C» – уряд для громадян, оскільки саме тут закладено взаємодію з громадянським суспільством. Дана модель орієнтується на громадян для яких наближаються інтегровані електронні послуги з використанням принципу «єдиного вікна».

Проаналізовано розвиток е-демократії, що напряму залежить від системи е-врядування. Головною метою електронної демократії є наближення прав громадян у контексті реалізації та формування державної політики. Вагому роль у впровадженні інструментів е-демократії займає обізнаність громадян у питаннях врядування та завершеність реформи децентралізації. Оскільки однією з цілей е-врядування є підвищення рівня залучення громадян до участі в діяльності держави та прийняття державних рішень.

Визначено, що важливими складовими е-демократії в Україні є доступ до публічної інформації та безпосередня участь громадян в управлінському процесі. Серед найважливіших інструментів е-демократії України виділено електронні петиції, е-декларації, портали відкритих даних.

Ключові слова: е-врядування, е-демократія, громадянське суспільство, моделі е-врядування, державна політика.

Постановка проблеми. Розвиток українського суспільства після подій революції Гідності відбувався у дусі демократизації та європеїзації. Основні постулати євроінтеграційного шляху стали відображенням у реформах – децентралізації, цифровізації, боротьби з корупцією та зміною судової системи. Чільне місце у переформатуванні системи зайняла реформа цифровізації, що втілювалась через впровадження е-врядування у публічному управлінні. Концепцію розвитку е-врядування в Україні було офіційно прийнято у 2017 році. Е-врядування це відображення двох складових суспільства: бізнесу, що демонструє конкуренцію у розвитку та громадянського суспільства, що демонструє недоліки політичної влади та встановлює рівні комунікації.

Необхідність затвердження «Концепції» 2017 року базувалась на імплементації європейських стандартів врядування та через значне відставання від загальносвітових тенденцій у розвитку е-врядування. Основними проблемами є такого стану прийнято вважати: відсутність чіткої координації реформи, економічна нестабільність, відсутність ґрунтовної правової бази, незабезпеченість інтернет покриттям всієї території, відсутність системи інтеперабельності, недостатня активність громадян.

Метою статті є вивчення впливу е-врядування на активність громадянського суспільства у сучасній Україні.

Для досягнення поставленої мети передбачено реалізацію таких наукових завдань: дослідження особливостей впровадження е-врядування в Україні на основі аналізу наявних моделей е-врядування;

аналіз впливу е-врядування на громадянське суспільство; вивчення передумови активізації громадянського суспільства у контексті демократизації.

Виклад основного матеріалу. «Концепція» розвитку е-врядування в Україні визначає е-врядування одним з основних факторів успішності проведених реформ та зростання рівні економічної доцільності. Саме інструменти е-врядування здатні забезпечити значне покращення якості обслуговування фізичних і юридичних осіб та підвищення відкритості, прозорості та ефективності діяльності органів державної влади та органів місцевого самоврядування (далі – органи влади). Крім того, запровадження електронного урядування є базовою передумовою для розбудови в Україні ефективних цифрової економіки і цифрового ринку та його подальшої інтеграції до єдиного цифрового ринку ЄС (EU Digital Single Market Strategy)[6].

Впровадження системи е-врядування покликана наблизити послуги до громадян та сприяти перебудові роботи публічних службовців у структурі функціонування державних органів. Взаємодії владних структур, бізнесових кіл та громадянського суспільства крізь призму впровадження е-врядування, відображаються у моделях електронного врядування.

У європейській практиці прийнято виділяти декілька рівнів реалізації моделей е-врядування. Більшість вітчизняних теоретиків та практиків виділяють три види взаємовідносин у системі електронного урядування: G2C (government to citizen) – «уряд – громадяни», G2B (government to business) «уряд – бізнес» і G2G (government to government) «уряд – уряд».

Закордонні науковці виділяють ще декілька моделей е-врядування. Зокрема, науковець Ч. Фанг виокремлює окрім трьох вище перерахованих ще такі моделі, як:

- C2G (citizen-to-government) – громадяни-уряд;
- B2G (business-to-government) – бізнес для уряду;
- G2N (government-to-nonprofit) – уряд-неурядові організації;
- G2E (government-to-employee) уряд-державні службовці [1, с. 2].

На думку українських науковців В. Малиновського та А. Семенченка в українському суспільстві варто виділяти наступні функціональні моделі:

G2G (government to government), уряд для уряду: сектор електронної взаємодії між органами влади. Включає організацію роботи електронного документообігу та обмін даними між владними електронними реєстрами на основі принципу уніфікації, взаємозамінності та сумісності (т. зв. принципи інтероперабельності);

G2C (government to citizens), уряд для громадян: сектор електронної взаємодії між органами публічної влади та громадянами з метою надання громадянам якісних та своєчасних публічних послуг, участі громадян у формуванні державної політики та виборчому процесі, оцінюванні та контролі діяльності органів публічної влади та ін. Розвиток сектору G2C дає можливість перейти на якісно новий рівень спілкування держави та громадян – доступ до електронних адміністративних послуг в режимі 24/7/365;

G2B (government to business), уряд для бізнесу: сектор електронної взаємодії між органами публічної влади та суб'єктами господарювання з метою підтримки та розвитку бізнесу за допомогою ІКТ через надання адміністративних та інших послуг, участі бізнесу у реалізації державної політики та програм;

G2E (government-to-employees), уряд для державних службовців: електронне урядування є ефективним способом для забезпечення електронного навчання для співробітників, способом онлайн-взаємодії через засоби комунікації між державними органами та їхніми співробітниками у тому числі за допомогою електронного документообігу [5, с. 45].

У контексті досліджуваної теми акцентуємо увагу на взаємодію «G2C» – уряд для громадян, оскільки саме тут закладено взаємодію з громадянським суспільством. Дана модель орієнтується на громадян для яких наближаються інтегровані електронні послуги з використанням принципу «єдиного вікна».

На думку українського дослідника О. Михальченка, дана модель дозволяє громадянам виконувати найрізноманітніші завдання, особливо ті, що стосуються декількох установ, не потребуючи ініціювання контактів із кожним окремим органом. Єдина точка доступу також посилює участь громадян у демократичних процесах, оскільки вони можуть легко отримати доступ до адміністративних проваджень і зручніше сформулювати свої потреби для державних чиновників. Тоді як ініціативи електронного адміністрування поліпшують процеси внутрішнього управління, електронні послуги займаються покращенням комунікації та якості обслуговування між державою та громадянами. Застосовуючи метод G2C, громадяни мають миттєвий

та зручний доступ до урядової інформації та послуг звідусіль у будь-який час, використовуючи декілька каналів [7].

Реалізація переходу на систему е-врядування впливає індекс розвитку е-врядування, що досліджується ООН United Nations E-government Survey. Станом на 2022 рік Україна значно покращила свої позиції та займає 46 місце з 193 держав. Для порівняння варто звернутися до показника 2014 року, що тоді розміщувався на 87 позиції [2].

Дослідження аналізує рівень розвитку електронного урядування держав, шляхом розрахунку двох ключових індексів: індекс розвитку електронного урядування (EGDI) та індекс електронної участі громадян (EPI). Для визначення Індексу EGDI потрібно проаналізувати великий масив опитувань, що мають незалежний формат міжнародного рівня. У контексті цього індексу аналізується рівень розвитку та присутності 193 держав в ООН у онлайн середовищі. Наступний показник це Індекс EPI – індекс електронної участі громадян. Основний індикатор цього індексу полягає у дослідженні національних порталів електронного врядування та різноманітних урядових платформ, що наближають послуги до громадян та виступають ключовими показниками сталого розвитку, який є ключовим для виміру урядування та одним із базисів сталого розвитку.

Тобто, не лише е-врядування впливає на громадянське суспільство, а наявність розгалуженої системи електронних послуг підвищує рівень залученості громадян, що відображаються на зростанні за останні декілька років показників індексу.

Такий «стрибок» показників зумовлений активною співпрацею «влади-бізнесу-громади», що відображається у роботі Міністерства цифрової трансформації, яке було сформовано у вересні 2019 року на базі ліквідованого Державного агентства України з питань розвитку електронного врядування.

В грудні 2019 році постановою Кабінету Міністрів України було затверджено Положення про Єдиний державний веб портал електронних послуг, в якому визначено мету, основні завдання, функціональні можливості та суб'єктів Єдиного державного веб порталу електронних послуг (далі – Портал Дія), зміст розміщеної на ньому інформації та порядок її внесення, порядок ведення Реєстру адміністративних послуг, а також інші питання функціонування Порталу Дія. Портал Дія призначений для реалізації права кожного на доступ до електронних послуг та інформації про адміністративні та інші публічні послуги, звернення до органів виконавчої влади, інших державних органів, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ та, отримання інформації з національних електронних інформаційних ресурсів, яка необхідна для надання послуг, а також для проведення моніторингу та оцінки якості послуг у випадках, визначених цим Положенням [9].

Основні досягнення, що наближають послуги до громадян це перший у світі цифровий паспорт, революційна функція шерингу документів в один клік, електронний підпис у смартфоні, ФОП за 15 хвилин, комплексна послуга при народженні дитини eМалютко замість 11 візитів до різних установ.

Розвиток е-врядування зумовлює демократизацію суспільно-політичного життя та впровадження електронних ресурсів у всі сфери суспільства. Зокрема, активно зростає зацікавленість громадян в електронному державотворенні – Е-демократія.

Активну участь у становленні електронної демократії в Україні бере громадянське суспільство. Стрімкий розвиток електронної демократії в Україні визнаний ООН: з 2015 року держава суттєво підвищила позиції у рейтингу розвитку електронної демократії та нині займає 32-ге місце. У листопаді 2017 року Кабінет Міністрів України схвалив Концепцію розвитку електронної демократії до 2020 року. Згідно концепції, до 2020 року в Україні має бути завершено формування нормативно-правової бази для формування е-демократії. Незважаючи на те, що в Україні ще не впроваджені такі інновації, як електронне голосування або цифровий паспорт, українські громадяни вже можуть скористатися багатьма інструментами електронної демократії [4].

Варто зауважити, що «Концепції е-демократії» розроблена спільно з громадянським суспільством та представниками влади є показником успішного розвитку демократії в цілому та е-демократії зокрема. Ефективність електронної демократії полягає в тому, що на перше місце виходить швидкий доступ до інформації, можливість комунікації великої кількості людей та можливість швидко об'єднуватися та приймати рішення.

Важливими складовими е-демократії в Україні є доступ до публічної інформації та безпосередня участь громадян в управлінському процесі. Кожен громадянин може звертатись до влади із питаннями, пропозиціями, заявами та скаргами, брати участь в обговоренні законопроектів та ухвалених рішень. До найважливіших інструментів е-демократії, якими громадяни України можуть

скористатися, належать електронні петиції (запроваджено з 2015 р.); е-декларації (запроваджено з 2016 р.); портали відкритих даних та ін [3].

Головною метою електронної демократії є наближення прав громадян у контексті реалізації та формування державної політики. Вагому роль у впровадженні інструментів е-демократії займає обізнаність громадян у питанні врядування та завершеність реформи децентралізації.

Висновок. Таким чином, вплив е-врядування на громадянське суспільство відбувається через наявні правову систему, збільшення рівня довіри, активності громадян. Як результат маємо достатньо швидкий перехід на електронні сервіси, міжнародне визнання, зростання ролі консультативних органів та збільшення інструментів е-демократії в Україні. Розвиток е-врядування має специфічні характерні тенденції, а саме: збільшення кількості інформації та доступність її для громадян, розширення відкритості стосовно діяльності органів влади; активізації громадян у суспільно-політичному житті через призму реалізації власних прав.

Це все разом сприяє залученню громадянського суспільства до прийняття участі у політичному житті. Відносно недовге функціонування систем електронного врядування показує зміну ролі держави у інтегрованому та глобалізованому світі. Для кращого функціонування усіх структурних елементів електронних послуг Україні необхідно узгодити діяльність основних секторів та запровадити електронний підпис.

Бібліографічний список:

1. Fang Z. E-Government in digital era: concept, practice, and development. *International Journal of The Computer, The Internet and Management*, Vol. 10, No.2, 2002, p. 1-22.
2. ООН United Nations E-government Survey. URL: <https://publicadministration.un.org/egovkb/en-us/Data/Country-Information/id/180-Ukraine>
3. Бучковська О. Ю., Веремчук О. В. Електронне врядування як основа взаємодії держави та суспільства в Україні. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. URL: http://www.dy.nayka.com.ua/pdf/3_2020/36.pdf
4. Електронна демократія в Україні: інструменти та методи. Ресурсний центр ГУРТ. URL: <https://gurt.org.ua/articles/44096/>
5. Електронне урядування та електронна демократія : навч. посіб. : у 15 ч. / за заг. ред. А. І. Семенченка, В. М. Дрешпака. Київ, 2017. Ч. 1: Вступ до курсу. Концептуальні засади електронного урядування та електронної демократії / [В. Я. Малиновський, Н. В. Грицяк, А. І. Семенченко]. Київ : ФОП Москаленко О. М., 2017. 70 с.
6. Концепція розвитку електронного урядування в Україні. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/649-2017-p#n14>
7. Михальченко О. А. Електронне врядування в процесі прийняття управлінських рішень. *Економіка та управління підприємства*. URL: https://www.econ.vernadskyjournals.in.ua/journals/2021/32_71_3/9.pdf
8. Окуньовська Ю.В. Вплив е-демократії на суспільний розвиток України. *Наука, освіта, суспільство: реалії, виклики, перспективи*. Вінниця: ДонНУ, 2019. URL: <https://r.donnu.edu.ua/bitstream/123456789/2100/1/ВПЛИВ%20Е-ДЕМОКРАТІЇ%20НА%20СУСПІЛЬНИЙ.pdf>
9. Положення про Єдиний державний вебпортал електронних послуг: Постанова Кабінету Міністрів України від 4 грудня 2019 р. No 1137 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1137-2019-%D0%BF#n15>

References:

1. Fang Z. E-Government in digital era: concept, practice, and development. *International Journal of The Computer, The Internet and Management*, Vol. 10, No.2, 2002, p. 1-22.
2. ООН United Nations E-government Survey. URL: <https://publicadministration.un.org/egovkb/en-us/Data/Country-Information/id/180-Ukraine>
3. Buchkovska O. Yu., Veremchuk O. V. Elektronne vriaduvanniaiak osnova vzaiemodii derzhavy ta suspilstva v Ukraini. *Derzhavne upravlinnia: udoskonalennia ta rozvytok*. URL: http://www.dy.nayka.com.ua/pdf/3_2020/36.pdf
4. Elektronna demokratiiia v Ukraini: instrumenty ta metody. Resursnyi tsentr HURT. URL: <https://gurt.org.ua/articles/44096/>
5. Elektronne uriaduvannia ta elektronna demokratiiia : navch. posib. : u 15 ch. / za zah. red. A. I. Semenchenka, V. M. Dreshpaka. Kyiv, 2017. Ch. 1: Vstup do kursu. Kontseptualni zasady elektronnoho uriaduvannia ta elektronnoi demokratii / [V. Ya. Malynovskyi, N. V. Hrytsiak, A. I. Semenchenko]. Kyiv : FOP Moskalenko O. M., 2017. 70 s.
6. Kontseptsiia rozvytku elektronnoho uriaduvannia v Ukraini. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/649-2017-p#n14>
7. Mykhalchenko O. A. Eletronne vriaduvannia v prouesi pryiniatti upravlinskykh rishen. *Ekonomika ta upravlinnia pidpryemstva*. URL: https://www.econ.vernadskyjournals.in.ua/journals/2021/32_71_3/9.pdf
8. Okunovska Yu.V. Vplyv e-demokratii na suspilnyi rozvytok Ukrainy. *Nauka, osvita, suspilstvo: realii, vyklyky, perspektyvy*. Vinnytsia: DonNU, 2019. URL: <https://r.donnu.edu.ua/bitstream/123456789/2100/1/ВПЛИВ%20Е-ДЕМОКРАТІЇ%20НА%20СУСПІЛЬНИЙ.pdf>
9. Polozhennia pro Yedynyi derzhavnyi vebportal elektronnykh posluh: Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 4 hrudnia 2019 r. No 1137 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1137-2019-%D0%BF#n15>

Okun'ovs'ka J. V. Relationship between e-government and civil society in Ukraine

This article reveals the cause-and-effect relationships of transformational changes in Ukrainian society, which became more active after the end of the Revolution of Dignity.

This article examines the relationship between e-governance and civil society based on the study of the specifics of the implementation of the Concept of e-governance development and citizen involvement in public administration.

During the research, attention was focused on existing e-governance models that are popular abroad and in Ukraine. According to these models, their impact on citizen involvement was analyzed. The most popular models are defined as: G2C (government to citizen) – "government – citizens", G2B (government to business) "government – business" and G2G (government to government) "government – government".

During the study, attention is focused on the interaction of "G2C" – government for citizens. because this is where interaction with civil society is laid. This model is aimed at citizens for whom integrated electronic services using the "single window" principle are approaching.

The development of e-democracy, which directly depends on the e-government system, is analyzed. The main goal of e-democracy is to approximate the rights of citizens in the context of implementation and formation of state policy. An important role in the implementation of e-democracy tools is played by citizens' awareness of governance issues and the completion of the decentralization reform. Since one of the goals of e-governance is to increase the level of citizen involvement in state activities and state decision-making.

It was determined that important components of e-democracy in Ukraine are access to public information and direct participation of citizens in the management process. Electronic petitions, e-declarations, and open data portals are among the most important tools of Ukraine's e-democracy.

Keywords: *e-governance, e-democracy, civil society, e-governance models, state policy.*